

Dit document is een weergave van de landelijke examenbespreking vwo op 14 mei 2025. Een belangrijke opmerking vooraf: dit document vervangt niet het correctievoorschrift van het CvTE. Het biedt alleen houvast bij de correctie van open vragen. Het officiële antwoordmodel van het CvTE dient te allen tijde te worden gevolgd. Eventuele kritiekpunten ten aanzien van het eindexamen kunnen aan het CvTE worden gemeld.

Tijdens examenbespreking zijn alleen de vragen die discussie opleveren, besproken. Besproken is de redenering die de leerling moet maken om tot een juist antwoord te komen.

De kern van deze handreiking legt uit wat de duiding van de besproken vraag is. Daarnaast worden de kaders waarbinnen de vraag te corrigeren is beschreven. Door de duiding van de antwoorden uit het correctievoorschrift hopen wij het speelveld te schetsen waarbinnen een docent kan afwegen of leerlingantwoorden al dan niet voldoende zijn.

### **Algemene opmerkingen voor correctie**

Veel vragen rondom algemene correctieregels (ook wat betreft spelling etc.) worden beantwoord op Examenblad:

<https://www.examenblad.nl/2025/onderwerpen/veelgestelde-vragen-over-beoordeling-ce-nederlands-havo-vwo>

Het is raadzaam deze pagina te gebruiken, als er onduidelijkheden zijn. Zo staan hier ook de nieuwe regels rondom hoofdlettergebruik. Zie hiervoor uiteraard ook de “Vakspecifieke regels” in het cv.

Conform de instructie in het beoordelingsmodel bovenaan pagina 6 wordt aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag die betrekking heeft op de hoofdgedachte van de tekst 2 scorepunten toegekend. Dit betreft de vragen 8, 18, 26 en 34.

### **Behandeling van de vragen**

#### **Deel 1**

Opmerking vooraf: als in de antwoorden van leerlingen naar ‘boosheid’ verwezen wordt met ‘zijn’ in plaats van ‘haar’, hoeft dit alleen als een taalfout te worden aangerekend, indien de grammatica moet worden beoordeeld en de verwijzing voor verwarring zorgt.

### **Vraag 2**

De leerling moet hier kunnen laten zien dat hij argumentatie in één woord kan samenvatten.

#### **Redenatie en kaders bij het goede antwoord**

Bolletje 1: de antwoordopties typeren boosheid als iets positiefs.

Bolletje 2: de antwoordopties bevatten een emotionele lading. Die zou ook negatief kunnen zijn. Niet goed zijn hier woorden die neutraal zijn.

Bolletje 3: de antwoordopties laten beweging naar de toekomst toe zien.

### **Vraag 3**

De leerling moet drie algemene negatieve kenmerken terugvinden in de tekst.

#### **Redenatie en kaders bij het goede antwoord**

Streepje 1 en 2: de antwoordopties bieden ruimte aan synoniemen voor contraproductief en irrationeel.

Streepje 3: antwoordoptie 1 verwoordt de relatie tussen boosheid en wraak. Enkel het woord 'wraak' is dus niet afdoende.

### **Vraag 4**

De leerling moet per categorie de nummers van de twee juiste uitspraken noteren.

#### **Redenatie en kaders bij het goede antwoord**

Conform Algemene Regel 3.5 mogen alleen de eerstgegeven antwoorden worden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal.

Voor deze opgave betekent dit dat per categorie, narcistisch en activistisch, uitsluitend de eerste twee antwoorden worden beoordeeld.

Bij een leerling die drie antwoorden geeft bij een categorie, wordt het derde antwoord dus niet beoordeeld.

Bij een leerling die de nummers van de zes uitspraken heeft overgenomen met daarachter de categorie, worden per categorie in de volgorde van vermelding alleen de eerste twee antwoorden beoordeeld.

## Vraag 6

De leerling moet hier in volledige zinnen drie negatieve gevolgen uit de alinea's 5 tot en met 7 samenvatten.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Streepje 1: de antwoordopties hebben betrekking op een non-verbale reactie.

Streepje 2: de antwoordopties betreffen:

- het reageren met tone policing; een antwoord dat ingaat op tone policing moet dit begrip correct omschrijven, namelijk dat mensen alleen reageren op de toon en niet op de inhoud. De interpretatie van regel 53-55 dat iemand (zelf ook) scherp reageert op boosheid, is geen correcte interpretatie van tone policing.
- reageren op de gemoedsrust van de ander;
- niet reageren;
- niet luisteren.

Streepje 3 en 4: het cv is hierin duidelijk.

## Vraag 9

Er moet een reden gegeven worden die opgaat voor zowel bron 1 als bron 2. De term contraproductief komt alleen voor in bron 1.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

De antwoordopties bieden de mogelijkheid om het antwoord zowel positief als negatief te formuleren.

## Vraag 10

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Antwoord 1b (oorzaak 1) gaat in op boosheid vanuit individuele motieven.

Antwoord 1b (oorzaak 2) gaat in op boosheid vanuit maatschappelijke motieven. De antwoordoptie geeft geen voorbeelden, maar abstraheert deze tot een antwoord waaruit maatschappelijke problematiek blijkt.

Antwoordoptie 2b gaat uitsluitend in op individuele motieven.

## Vraag 11

Deze vraag richt zich op algemene kenmerken die de betrouwbaarheid van een tekst aantonen. De kandidaat moet twee algemene redenen geven waarom bron 1 betrouwbaarder lijkt dan bron 2.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Bij alle antwoordopties moet de leerling redeneren vanuit bron 1. Hij moet dus uitleggen waarom bron 1 betrouwbaarder is. Hierbij hoeft de vergelijking met bron 2 niet expliciet te worden gemaakt, maar dit mag wel. Het is niet correct wanneer de leerling vanuit bron 2 redeneert en alleen impliciet de vergelijking maakt met bron 1.

Streepje 1: de eerste antwoordoptie gaat over dat het onderwerp van verschillende kanten wordt belicht in bron 1. Hierbij is het niet noodzakelijk om het onderwerp (boosheid) te benoemen.

Streepje 2: bij de tweede antwoordoptie gaat het over brongebruik en het aanhalen van deskundigen.

Streepje 3: bij de derde antwoordoptie gaat het over de deskundigheid van de auteur.

## Vraag 13

De leerling toont aan dat hij kennis en inzicht heeft van hoe de wetenschappelijke waarde van onderzoeken in een tekst herkend kan worden.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

De leerling moet twee afzonderlijke zinnen of zinsgedeelten (van elk maximaal 10 woorden) citeren waaruit die wetenschappelijke waarde blijkt en niet betrouwbaarheid van de auteur zelf.

In de brief aan CvTE is het verzoek opgenomen om bij streepje 3 het woordje 'en' mee te nemen in het juist antwoord.

Daarnaast is ook gevraagd waarom 'dat sindsdien' bij streepje 2 moet worden geciteerd, terwijl de wetenschappelijke waarde vergroot wordt wanneer het onderzoek vele malen is herhaald.

## Vraag 14

Bij deze vraag moet de leerling in twee teksten een metafoor koppelen aan een eigenschap van boosheid. De leerlingen moeten een eigenschap van boosheid noemen. Voorbeelden van deze eigenschap zijn dus niet goed.

De leerling hoeft niet aan te geven bij welke bron zijn antwoord hoort.

**(vervolg vraag 14)**

### **Redenatie en kaders bij het goede antwoord**

De leerling moet een positieve/negatieve eigenschap noemen van boosheid en niet van vuur. Gezien de vraagstelling is het voldoende om de positieve (bron 2) of negatieve (bron 3) eigenschap te benoemen en hoeft het antwoord niet geformuleerd te worden als een oorzaak-gevolgrelatie.

Bolletje 1: in bron 2 wordt met de metafoor van het vuur benadrukt dat boosheid positief is. Het positieve moet duidelijk in het antwoord van de leerling naar voren komen.

Bolletje 2: in bron 3 wordt met de metafoor van het vuur benadrukt dat boosheid negatief is. Het negatieve moet duidelijk in het antwoord naar voren komen.

### **Vraag 16**

De leerling moet twee zinnen aanvullen, met daarin de hoofdgedachte van bron 4. Deze behelst een tegenstelling.

### **Redenatie en kaders bij het goede antwoord**

De inhoudelijke tegenstelling tussen alinea 1 en 2 moet in het antwoord naar voren komen.

Bolletje 2 laat zien dat hier een negatieve opvatting van boosheid moet worden genoemd die samengaat met wrok/wraak(zucht). Omschrijvingen van dit laatste begrip horen in het antwoord te staan.

## **Deel 2**

### **Vraag 19**

Leerlingen moeten kunnen duiden wat het verschil in samenhang is tussen taal en denken volgens theorie 1 en theorie 2.

### **Redenatie en kaders bij het goede antwoord**

Bolletje 1: taal en denken zijn twee losse systemen; ze bestaan naast elkaar (zie r. 18-21). De derde antwoordoptie geeft impliciet weer dat de vorm van de systemen van elkaar verschilt.

Bolletje 2: taal en denken hangen onlosmakelijk met elkaar samen. Belangrijk is dat de leerling laat zien dat deze tweede theorie tegengesteld is aan de eerste theorie. Antwoorden waarin de verbinding tussen taal en denken wordt benoemd, vallen binnen de strekking van het antwoord in het cv.

Bij niet goed: deze antwoorden zeggen meer over de rol die taal speelt bij gedachten en andersom dan iets over de samenhang tussen twee entiteiten (taal en denken).

## Vraag 20

Leerlingen moeten kunnen aangeven welke kenmerken diertaal/-communicatie en mensentaal/communicatie met elkaar gemeen hebben.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Antwoordbolletje 1: de drie antwoordmogelijkheden hebben betrekking op ordening.

Antwoordbolletje 2: de eerste antwoordmogelijkheid richt zich op de inzet van communicatie/taal in interactie (sociaal) met anderen, terwijl de tweede antwoordmogelijkheid zich richt op het activeren van anderen (door taal/communicatie).

Bij niet goed: bij dit antwoord ontbreekt het talige/communicatieve aspect (eerste antwoordmogelijkheid bolletje 2) en het activerende (tweede antwoordmogelijkheid bolletje 2).

## Vraag 21

Leerlingen moeten kunnen aangeven op welke twee punten mensentaal/-communicatie anders is dan diertaal/-communicatie. Er wordt gevraagd waarin mensentaal verschilt van diertaal; de kant van diertaal/-communicatie hoeft daarom niet benoemd te worden.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Bolletje 1: mensen kunnen het sociale gebruik van taal koppelen aan de aangebrachte ordening/hokjes.

Bolletje 2: uit de antwoorden op vraag 20 volgt dat dieren en mensen taal/communicatie gebruiken voor ordening en activatie. Daarvoor beschikken beide over betekenisdimensies. Mensen hebben echter een brug die het categoriseren en de sociale communicatie met elkaar verbindt: daarvoor beschikt mensentaal over betekenisdimensies die bij dieren niet voorkomen. Uit het antwoord moet daarom blijken dat mensentaal over meer en/of andere betekenisdimensies beschikt.

## Vraag 23

In de brief naar CvTE is het volgende opgenomen over deze vraag:

Een leerling moet vier uitspraken noemen. In het correctievoorschrift worden vijf uitspraken genoemd, waarbij twee uitspraken als één element beschouwd worden. Doordat het cv uitspraak 1 en 2 combineert in één element, is deze vraag niet te beoordelen, want een leerling die 1 en 2 noemt, heeft twee juiste antwoorden gegeven, die slechts als één antwoord tellen.

Verzoek aan het CvTE: aanvulling op het cv. Gewenste uitkomst: de leerling moet - voor 3 punten - vier van de volgende vijf nummers noemen: 1, 2, 3, 5 en 7

## Vraag 25

De kern van de vraag is in hoeverre (tot op welke hoogte/in welke mate) je de werkelijkheid kunt kennen door taal en hoe dat tussen de twee teksten verschilt.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Bolletje 1: het is niet mogelijk om met taal de werkelijkheid goed te beschrijven (tekst 1).

Bolletje 2 bevat een voorwaarde: je kunt de werkelijkheid alleen via taal kennen. De tweede antwoordmogelijkheid stelt dat taal daarvoor noodzakelijk is. (tekstfragment 1)

Bolletje 3: je kunt de werkelijkheid kennen (met taal) voor die onderdelen van de werkelijkheid die in hokjes geplaatst zijn (tekst 1).

Bolletje 4: we creëren de werkelijkheid door taal te gebruiken (in interactie met anderen) (tekstfragment 1)

Uit de antwoorden moet de juiste relatie blijken tussen de werkelijkheid en de taal die wordt gebruikt om die te beschrijven; hiervoor is het niet strikt noodzakelijk om beide om het antwoord te noemen, omdat ze al in de vraag voorkomen.

In de brief aan het CvTE is opgenomen te kijken naar eventuele combinatiemogelijkheden van streepjes 1-4 en 3-2.

## Deel 3

## Vraag 28

De leerling moet op zoek naar het maatschappelijk nut van kindervragen.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Het goede antwoord bevat een tweeledigheid:

- Bolletje 1 en 4: een denkactie, waarbij het nadenken op diverse wijzen kan worden verwoord (zie suggesties in het cv) (bolletje 1 en 4);
- Bolletje 2 en 3: datgene waarover moet worden nagedacht: de maatschappij, tradities of de geschiedenis.

Omdat er gevraagd wordt naar de strekking van de alinea's, is het niet correct om hier de metafoer van de kooi en de dierentuin te noemen. Daaruit moet de strekking juist afgeleid worden.

De woordgroep de vanzelfsprekendheid van hoeft bij bolletje 1 niet noodzakelijkerwijs te worden opgenomen, omdat deze alleen bij de derde antwoordoptie van bolletje 1 wordt genoemd. Dit is opgenomen in de brief die naar het CvTE is gestuurd.

## Vraag 29

De leerling laat zien dat er een duidelijke tegenstelling/verandering in het denken is, tussen de eerdere denkers die genoemd zijn in de tekst en de inhoud van het genoemde boek, op het gebied van de loop van de geschiedenis. Die tegenstelling richt zich op de onverzettelijkheid van de ordening (punt 1) enerzijds en de ruimte voor verandering (punt 2) anderzijds.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Bolletje 1: de visie van Rousseau e.a.

Bolletje 2: de visie van Wengrow en Graeber.

De leerling kan via de eerste zin van alinea 6 op zoek naar opmerkingen over 'gewoonte' en komt zo bij de eerste groep. In alinea 7 is de tegenstelling herkenbaar.

Als de leerling iets over de visie op hiërarchie zegt, moet wel duidelijk blijken dat de mate van hiërarchie verschilt. Doet hij dat niet duidelijk genoeg, dan dient - conform de opmerking onder het antwoord in het cv - maximaal 1 scorepunt te worden toegekend.

## Vraag 31

De leerling geeft twee redenen voor de noodzakelijkheid aan. Punt 1 wijst op de traditionele opvatting dat de ordening vaststaat en punt 2 vraagt waarom het tegenverhaal in deze tijd noodzakelijk is.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Bolletje 1 is herkenbaar in de tekst (in verschillende synoniemen) wanneer het gaat om de 'oude' denkers (zie vraag 29).

Bolletje 2 geeft de reden die in de huidige tijd speelt en die is in alinea 9 te vinden. Uit het antwoord bij bolletje 2 moet een negatieve ontwikkeling blijken.

## Vraag 33

Bij deze vraag moeten de leerlingen adviezen, die niet altijd duidelijk worden genoemd, uit de tekst afleiden.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

Het cv bevat een tabel waarin de kolom 'type advies' richting geeft voor de strekking van de antwoorden. De rechterkolom bevat per type advies formuleringen die aangeven wat de kern van een goed antwoord is.

## Vraag 35

De leerling moet de overeenkomst vinden tussen de visies op de geschiedenis van tekst 2 en tekstfragment 2.

### Redenatie en kaders bij het goede antwoord

De leerling moet in zijn antwoord laten zien dat de geschiedenis óf de toekomst geen richting heeft, niet vaststaat/onvermijdelijk is, of synoniemen/parafrazen hiervoor.

Hij kan hiervoor gebruikmaken van (woorden uit) de laatste strofe van tekstfragment 2 en de laatste alinea van tekst 2.

## Vraag 36

De leerling moet het verschil aangeven tussen de visies op de geschiedenis van tekst 2 en tekstfragment 2. Het antwoord moet bestaan uit twee onderdelen die dat verschil duidelijk maken.

### **Redenatie en kaders bij het goede antwoord**

Bolletje 1 (duidt op een positief kenmerk): voor een juist antwoord met betrekking tot tekst 2 moet de leerling zien dat er twee ontwikkelrichtingen naast elkaar kunnen voorkomen:

- A. De visie op de ontwikkelrichting volgens de 'oude stijl', die terug te vinden is in het werk van Rousseau e.a.
- B. De visie op de ontwikkelrichting van de geschiedenis die door Graeber en Wengrow wordt beschreven en die in alinea 7 wordt toegelicht.

Bolletje 2 (duidt op een negatief kenmerk): ook hier kan de leerling leunen op de laatste strofe van tekstfragment 2.

Aan deze handreiking werkten mee:

### **Leden van Levende Talen Nederlands:**

Regina Buijze, Mik Leyssius, Joyce Römken, Marian Kleverkamp, Vivian Vermetten, Douwe Brouwer, Dieuwertje van Zal, Charlotte Osté, Peter E. Neyssen, Cefas van Rossem en Lisette Goos.

### **Vanwege bestuur Levende Talen Nederlands:**

Ramon Groenendijk en Robert Chamalaun